

Matija Pudić

Diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Moderna i suvremena povijest (19. i 20. stoljeće)

Diplomski studij anglistike, nastavnički smjer

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska kao *antemurale Christianitatis*: primjer historiografije Matije Mesića

Sažetak:

Nacionalni mitovi danas čine temelje nacionalnih identiteta diljem svijeta. Mitovi posebnog porijekla, zlatnog doba, svetog teritorija i mučeništva dominiraju javnim diskursom i učvršćuju osjećaje nacionalne pripadnosti. U hrvatskoj sredini mit Hrvatske kao predziđa kršćanstva (*antemurale Christianitatis*) danas je jedan od središnjih okosnica nacionalnog identiteta. Uz umjetnike i političare, ključan doprinos stvaranju ovog mita dali su i, vrlo učinkoviti mitotvorci, povjesničari. Među tim povjesničarima našao se i Matija Mesić, prvi rektor i redoviti profesor hrvatske povijesti Sveučilišta u Zagrebu, koji je svojom biografijom Nikole Šubića Zrinskog, personifikacije hrvatskog *predziđa*, spojio devetnaestostoljetno mitotvorstvo i historiografiju. Upravo je taj odnos mita i historiografije glavna tema ovoga rada. Cilj je pružiti opis nacionalnog mita *predziđa*, kako općenito tako i u hrvatskom slučaju, uz poseban osvrt na mitologizaciju figure Nikole Šubića Zrinskog te pomoću analize Mesićeve knjige *Život Nikole Zrinjskog sigetskog junaka* ukazati na neizbježnu isprepletenost mita i historije.

Ključne riječi: nacionalni mitovi, *antemurale Christianitatis*, Nikola Šubić Zrinski, historiografija, Matija Mesić

Uvod

Nacionalni identitet nerijetko se temelji na raznim političkim, kulturnim i/ili povijesnim mitovima. Od romantičarskih nacionalnih pokreta 19. stoljeća, kojima su oblikovane moderne nacije, mitovi o porijeklu, zlatnom dobu,

kontinuitetu, herojima i svetom teritoriju, često bazirani upravo na povijesti, postaju dio svakodnevice. Umjetnici, znanstvenici, političari i intelektualci svojim djelovanjem grade nacionalnu svijest (zlo)upotrebljavajući elemente nacionalnih prošlosti, kultura i običaja. Istaknutu ulogu u tom procesu imaju upravo povjesničari, mitotvorci *par excellence*, koji usporedno s propagiranjem znanstvenosti i objektivnosti učvršćuju, ili započinju, nacionalne mitove.¹

Paradigma binarne opozicije između historije i mita počela se urušavati u zadnjih nekoliko desetljeća. Povjesničari i teoretičari poput Michela de Certeaua, Haydena Whitea, Chrisa Lorenza, Petera Burkea i Stefana Bergera u svojim su radovima problematizirali odnos između pisanja povijesti i stvaranja mitova pokazujući da historiografija, osim što je uvijek isprepletena s literarnim i retoričkim strategijama oblikovanja teksta, često ispunjava istu svrhu kao i mit, odnosno objašnjava prošlost i sadašnjost te nudi putokaz za budućnost.² Vrhunac mitologizacije historijska znanost doživljava u 19. stoljeću kada prominentni povjesničari, nerijetko vođe nacionalnih pokreta, grade modernu naciju kako svojim javnim djelovanjem tako i svojom historiografijom.³

Sukladno tomu, cilj ovoga rada bit će ukazati na isprepletenost mitova i povijesti koristeći se primjerom iz hrvatske historiografije 19. stoljeća. Mit u pitanju je predodžba Hrvatske kao *antemurale Christianitatis*, odnosno *predziđa kršćanstva*, koja će se pokazati na primjeru Matije Mesića, hrvatskog povjesničara i istaknute javne ličnosti, te njegovog djela *Život Nikole Zrinskog sigetskog junaka*. U radu se prvo objašnjava mit *antemurale Christianitatis*a, općenito, ali i u hrvatskom kontekstu. Nakon toga prikazana je figura Nikole Šubića Zrinskog, personifikacija mita i središnja ličnost hrvatskog nacionalnog kulta. Potom se analizira djelo *Život Nikole Zrinskog*, kao i njegov autor, kako bi se pokazala mitologizacija povijesti te na kraju rada slijedi kratak zaključak.

Predodžba *antemurale Christianitatis* kao nacionalni mit

Političke mitove možemo definirati kao pojednostavljene, emocionalno nabijene narative koji služe zajednici (definirajući joj porijeklo, nudeći joj smisao ili usmjerenje) i za cilj imaju potaknuti političko djelovanje. Uz to što se pozivanjem na njih osigurava stabilnost i zajedništvo tijekom političkih, društvenih ili ekonomskih kriza, politički mitovi imaju ključnu ulogu u izgradnji, i kasnijem učvršćivanju, kolektivnih identiteta.⁴ Za snažan kolektivan iden-

¹ Stefan Berger, „On the Role of Myths and History in the Construction of National Identity in Modern Europe,” *European History Quarterly* 39/3 (2009): 490–502.

² Isto, 491.

³ Monika Baar, *Historians and Nationalism: East-Central Europe in the Nineteenth Century* (New York: Oxford University Press, 2010), 1.

⁴ Chiara Bottici, *A Philosophy of Political Myth* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 216; Liliya Berezhnaya, Heidi Hein-Kircher, „Constructing a Rampart Nation: Conceptual Framework,” u *Rampart Nations: Bulwark Myths in East European Multiconfessional Societies in the Age of Nationalism*, ur. Liliya Berezhnaya i Heidi Hein-Kircher (New York: Berghahn Books, 2019), 5.

titet potrebno je stvoriti i grupu „Mi“, pozivanjem na kohezivne faktore koji nadilaze jezik i etničnost, i grupu „Oni“, uspostavljanjem opozicije između „pozitivnih“ vrijednosti „Nas“ i „negativnih“ vrijednosti „Njih“.⁵ Ovaj proces oblikovanja kolektivnog identiteta implementira se pomoću političke kulture, rituala, festivala, simbola, kolektivnog pamćenja i raznih medija, od književnosti i slikarstva do historiografije i školskih udžbenika.⁶ Prema tome, nacionalni mitovi poput mita posebnog porijekla, mita mučeništva, a pogotovo mita *predziđa* funkcioniraju kao savršeni politički mitovi – oblikuju kolektivni identitet, pružaju stabilnost u vremenima kriza i potiču političko djelovanje u službi nacije.⁷

Iako su se u kršćanskoj tradiciji oduvijek mogli susresti pojmovi *scutum Christianitatis* (štit kršćanstva) i *murus Christianitatis* (zid kršćanstva), pojam izvorno biblijskih korijenja, *antemurale Christianitatis*, svoj prvi val proliferacije doživljava u srednjem vijeku. Tada se *antemurale Christianitatis* sve češće počinje koristiti kao motivacija za obranu kršćanskih zemalja, ponajviše u slučaju mongolske invazije u 13. stoljeću, ali i kao opravdanje za širenje kršćanstva. Na potonji se način pojam koristio tijekom Križarskih ratova. Tijekom ovog vala pojam *antemurale* koristi se uglavnom u vojne ili vjerske svrhe, a ne kao moderan politički mit.⁸

Drugi val proliferacije uslijedio je u ranom novom vijeku, 15. i 16. stoljeću, nakon pada Konstantinopola i pojave osmanske opasnosti na jugoistoku Europe. Zabrinute europske elite tada su definirale Osmanlije kao strano tijelo, predstavljajući ih kao civilizacijski zaostale, nehumane i okrutne prema zarobljenicima, pokorenim narodima i Crkvi. S druge strane, kršćanska je Europa, *christiana societas*, bila sve suprotno – hrabra, pobožna i civilizirana.⁹ Tijekom višegodišnjih borbi protiv Osmanlija, titula *antemurale Christianitatis* dodjeljivana je europskim kraljevstvima i vladarima u Srednjoj i Istočnoj Europi kao simbolička kompenzacija za malu materijalnu pomoć ostatka Europe. Dodijeljena titula *predziđa*, koju je Hrvatskoj navodno 1519. godine dao papa Lav X.,¹⁰ stapala se s dinastičkim identitetom vladarskih kuća Ugarskog i Poljskog Kraljevstva, a kasnije se taj identitet branitelja kršćanstva proširio

⁵ Paul Srodecki, „*Antemurale*-Based Frontier Identities in East Central Europe and their Ideological Roots in Medieval/Early Modern Alterity and Alienity Discourses,” u *Collective Identity in the Context of Medieval Studies*, ur. Michela Antonín Malaníková i Robert Antonín (Ostrava: University of Ostrava, 2016), 99–101.

⁶ Berezhnaya, Hein-Kircher, „Constructing a Rampart Nation,” 6.

⁷ Zrinka Blažević, „The Image of the Wall. The *Antemurale Christianitatis* Myth from an Imagological Perspective,” u *National Stereotyping, Identity Politics, European Crisis*, ur. Jürgen Barkhoff i Joep Leerssen, (Leiden: Brill, 2021), 164.

⁸ Kerstin Weiland, „The Origins of *Antemurale Christianitatis* Myths: Remarks on the Promotion of a Political Concept,” u *Rampart Nations: Bulwark Myths in East European Multiconfessional Societies in the Age of Nationalism*, ur. Liliya Berezhnaya i Heidi Hein-Kircher (New York: Berghahn Books, 2019), 32.

⁹ Isto, 34–39.

¹⁰ Blažević, „The Image,” 165.

i na plemstvo. Tijekom trećeg vala proliferacije, u 19. stoljeću, vjerovanja i vrijednosti plemstva, koja su uključivala i predodžbu *antemurale*, postala su identitetska baza za nacionalne pokrete.¹¹

Mit *predziđa kršćanstva* kakav je nastao u Srednjoj i Istočnoj Europi 19. stoljeća imao je dvije funkcije: definirati položaj nacije i prijetnju izvana te definirati karakter nacije iznutra. Razlika između civilizirane, kršćanske i europske vlastite nacije i nehumanog, nevjerničkog te neeuropskog „Drugog“ uspostavlja se podizanjem imaginarnog zida koji služi kao demarkacija dviju kultura, jedne pozitivne i jedne negativne. Prema van mit *predziđa* definira *horror alieni*, prijetjećeg „Drugog“, koji predstavlja stalnu opasnost za kršćansku naciju.¹² Uz to što definira prijetnju, mitom se odmah definira i rješenje – u većini slučajeva herojska obrana i žrtva – koje se izvlači iz prošlih iskustava, ali služi kao putokaz za sadašnjost i budućnost. Također prema van, mitom se definira i simbolični identitet nacije u geografskim okvirima. S jedne strane nacija postaje periferija, *predziđe*, većeg entiteta, odnosno kršćanske Europe, dok se s druge strane naglašava kako upravo ta nacija sadrži temeljne vrijednosti tog istog većeg entiteta.¹³

Nadalje, mit *antemuralea* ne koristi se samo kako bi se definirao vanjski položaj nacije, nego i njen unutarnji karakter. Mitovima nacije definiraju svoj teritorij, što je posebno važno u multietničkoj Srednjoj i Istočnoj Europi, vežu svoju naciju uz vjeru, čime dolazi do sakralizacije mita i mesijanskog viđenja nacije, i osiguravaju si moralni kapital. Ovo posljednje uključuje predstavljanje nacije kao branitelja nezahvalnog Zapada, kao romantiziranog mučenika s misijom obrane svoje, ali i čitave kršćanske zajednice.¹⁴ Na kraju, ne treba čuditi da se mit *predziđa* često intenzivira upravo za vrijeme kriza, posebice ratova, kad nastaje potreba da se zajednica razgraniči od etničkog, religijskog ili nacionalnog „Drugog“ što se izvrsno vidi i na hrvatskom primjeru.¹⁵

Termin *antemurale Christianitatis* u imaginarij hrvatskih staleža ulazi krajem 15. stoljeća uslijed osmanske opasnosti.¹⁶ I dok je sa strane pape i drugih europskih vladara dodjela ovog termina kraljevstvima, narodima i vladarima na granici s Osmanskim Carstvom služila kao simbolična podrška, s hrvatske se strane titula *antemurale* koristila kako bi se opravdalo traženje vojne pomoći od tog istog pape i europskih vladara.¹⁷ Međutim, do početka 18. stoljeća, odnosno nakon mirova u Srijemskim Karlovcima (1699) i Poža-

¹¹ Srodecki, „*Antemurale*-Based“, 113–119.

¹² Isto, 102–105.

¹³ Berezhnaya, Hein-Kircher, „Constructing a Rampart Nation“, 7; Weiland, „The Origins“, 50.

¹⁴ Baar, *Historians and Nationalism*, 277–284.

¹⁵ Berezhnaya, Hein-Kircher, „Constructing a Rampart Nation“, 17.

¹⁶ Tomislav Matić, „Porijeklo termina „*Antemurale Christianitatis*“ u kontekstu protuosmanske propagande 15. stoljeća“, u *Antemurale Christianitatis – Crkva i društvo na području Središnje Hrvatske krajem 15. i početkom 16. stoljeća*, ur. Tomislav Matić i Stipica Grgić (Zagreb: Sisačka biskupija; Hrvatsko katoličko sveučilište; Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2021), 127–143.

¹⁷ Blažević, „The Image“, 166.

revcu (1718) kada Osmanlije prestaju biti prijetnja, predodžbu Hrvatske kao *antemurale Christianitatis* ne održavaju stvarni odnosi moći na habsburško-osmanskoj granici, nego pretežito djelovanje hrvatskih intelektualaca.¹⁸

Mit će zauzeti važno mjesto u stvaranju moderne nacije tijekom 19. stoljeća, kada se prilagođava tadašnjoj situaciji u hrvatskim zemljama, ali i kada se javljaju prve alternative ideji Hrvatske kao *predziđa*. Iako je od ranog novog vijeka u imaginariju hrvatskih elita prijetelo „Drugo“ uvijek bio islam, tj. Osmansko Carstvo, prilike u hrvatskim zemljama 19. stoljeća zahtijevale su preoblikovanje mita o predziđu. Budući da su, nakon Osmanlija, za nove nacionalne neprijatelje proglašeni Mađari, izvorno srednjoazijski narod koji dolazi u Europu u srednjem vijeku, korijeni Hrvatske kao *predziđa* pomiču se nekoliko stoljeća unazad, u 1240-e godine i mongolsku invaziju. Kult Grobničke bitke, u kojoj su Hrvati navodno porazili nadmoćnu mongolsku vojsku i tako spasili ostatak Europe, u drugoj polovici 19. stoljeća učvršćuje se u književnosti i likovnoj umjetnosti,¹⁹ a 1862. održana je i velika nacionalna proslava 620. obljetnice bitke.²⁰ Naglašavanjem hrvatskih borbi, i uspjeha, protiv Mongola šalje se jasna poruka novom prijetećem „Drugom“ u Budimpešti.²¹ Međutim, fragmentiranost hrvatskih zemalja u 19. stoljeću dovela je do toga da se i sam mit predziđa fragmentira po teritorijalnim osnovama. Dok su u Banskoj Hrvatskoj neprijatelji mogli biti Mađari, u Dalmaciji se pronašlo novo prijeteće „Drugo“ – nedavno ujedinjena i iredentistička Italija. U tom slučaju novi zid postaje Jadransko more, a novi Siget postaje pomorska bitka kod Visa 1866. godine u kojoj je habsburška mornarica, s velikim brojem hrvatskih mornara, porazila talijansku. Bitka se, u stilu *antemurale* mita, koristila za demarkaciju talijanskih teritorija i Dalmacije te za definiranje hrvatskog nacionalnog identiteta Dalmacije.²²

Unatoč uspješnoj prilagodbi mita *predziđa* suvremenim potrebama, nastankom modernih hrvatskih političkih ideologija u 19. stoljeću nastaju i različita shvaćanja hrvatskog simboličkog identiteta. Hrvatski položaj u Europi oduvijek se mogao promatrati na tri načina: prvo kao neutralno raskrižje, drugo kao *antemurale* i treće kao most. Tradicionalno viđenje Hrvatske kao predziđa predstavlja naciju kao bedem i braniteljicu Europe te europskih vrijednosti poput kršćanstva.²³ Iz tog razloga ovu su predodžbu naglašavale

¹⁸ Ivo Žanić, „Simbolični identitet Hrvatske u trokutu raskrižje – predziđe – most“ u *Historijski mitovi na Balkanu*, ur. Husnija Kamberović (Sarajevo: Institut za istoriju, 2003), 174.

¹⁹ Primjeri prodora mita Grobničke bitke u književnosti su poema Dimitrija Demetra *Grobničko polje* (1842) i pjesma Petra Preradovića *Na Grobniku* (1851). Po pitanju slikarstva treba izdvojiti skicu Mate Celestina Medovića *Bitka na Grobničkom polju* (1905).

²⁰ Mirjana Gross, Agneza Szabo, *Prema hrvatskom građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća* (Zagreb: Globus, 1992), 560.

²¹ Žanić, „Simbolični identitet“, 173; Blažević, „The Image“, 167.

²² Žanić, „Simbolični identitet“, 179.

²³ Isto, 171–173.

uglavnom konzervativne i klerikalne političke opcije.²⁴ S druge strane, novo-oblikovanu predodžbu Hrvatske kao mosta, odnosno propusne granice koja pripada dvama svjetovima, zagovarale su stranke otvorene zblizavanju Južnih Slavena. U ovoj predodžbi heroji priče više nisu veliki vojskovođe i ratnici koji su branili Hrvatsku od jugoistoka Europe, nego „slavenski apostoli“, braća Ćiril i Metod. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća, zbog sve intenzivnijeg otvaranja južnoslavenskog pitanja i zbog etabliranja generacije moderne, kritične prema tradicionalnim viđenjima politike, u hrvatskoj politici predodžba o Hrvatskoj kao mostu postaje dominantna,²⁵ kakva će ostati tijekom gotovo cijelog hrvatskog „jugoslavenskog stoljeća“.

Propašću jugoslavenske države krajem 20. stoljeća obnovljen je *antemurale* mit. Između Hrvatske, kojoj pokretači identiteta postaju katoličanstvo i Europa, i njenih istočnih susjeda ponovno je podignut imaginarni zid, s druge strane kojeg su ostali novi prijeteći „Drugi“, Srbi, pravoslavlje i komunizam.²⁶ U okolnostima 90-ih, kada Dubrovnik i Vukovar postaju novi Sigeti, kada se održava ogromna proslava pod državnim sponzorstvom 750. obljetnice Grobničke bitke, mit *predziđa* ponovno je poslužio da se Hrvatska uključi u veću, europsku civilizacijsku zajednicu, u potpunosti diskreditirajući ideju Hrvatske kao mosta.²⁷

Kao što vidimo predodžba *predziđa* stoljećima dominira hrvatskim političkim diskursom. Iako nije uvijek bila jedini način sagledavanja hrvatskog identiteta, fleksibilnost predodžbe *predziđa*, koja se jednako uspješno koristila u 15., 19. i 21. stoljeću, omogućila je mitu da postane dugotrajni temelj hrvatskog nacionalnog identiteta. Takvo proširenje značenja mita na cijelu naciju teklo je usporedno sa sužavanjem njegova značenja tako da se *antemurale* mit nerijetko bazirao na određenim istaknutim pojedincima, ponajviše Nikoli Šubiću Zrinskom, u hrvatskom imaginariju personifikacijom *predziđa kršćanstva*.²⁸

Nikola Šubić Zrinski

Nikola Šubić Zrinski imao je dva života. Prvi od rođenja 1508. godine do smrti 1566. tijekom kojeg je bio poznat kao vojskovođa i hrvatski ban te drugi, puno duži i bogatiji, nakon smrti kada postaje središnja ličnost mita *antemurale Christianitatis* u nekoliko srednjoeuropskih naroda. Od njegove pogibelji pred zidinama sigetske utvrde 1566. u boju protiv nadmoćne osmanske vojske Sulejmana Veličanstvenog, legenda o Zrinskom i njegovoj žrtvi prisutna je u slikarstvu, književnosti, glazbi, kulturnoj i političkoj ikonografiji te histo-

²⁴ Poznati klerikalac i zagovaratelj ideje „predziđa kršćanstva“ bio je krčki biskup s kraja 19. i početka 20. stoljeća Antun Mahnić. Mahnić je 1903. pokrenuo časopis *Hrvatska straža: Za kršćansku prosvjetu* kojemu je geslo bilo „Antemurale christianitatis“. Vidi u: Blažević, „The Image“, 168.

²⁵ Žanić, „Simbolični identitet“, 174–176, 181.

²⁶ Blažević, „The Image“, 169.

²⁷ Žanić, „Simbolični identitet“, 190–194.

²⁸ Blažević, „The Image“, 170.

riografiji.²⁹ Iako se reprezentacija Zrinskog po cijeloj Europi temelji na istim mitologemima, predstavljajući ga kao idealnog kršćanskog ratnika koji se žrtvuje da spasi svoju zemlju,³⁰ ipak postoje određene nacionalne specifičnosti te reprezentacije. U ovom se poglavlju fokusiramo na mitologizaciju sigetskog junaka unutar hrvatskih zemalja.

Pretvorba Zrinskog u „hrvatskog Leonidu“ započeta je odmah nakon njegove smrti u drugoj polovici 16. stoljeća. Do 19. stoljeća glavni pokretači mitologizacije Zrinskog bili su članovi njegove obitelji.³¹ Najstariji sačuvani zapis o bitci memoarsko je djelo Franje Črnka, jednog od malobrojnih preživjelih branitelja Sigeta, *Podsjeđanje i osvojenje Sigeta*. Črnko svoje djelo piše pod pokroviteljstvom sina Nikole Šubića Zrinskog Juraja IV. *Podsjeđanje* je do 1570. godine objavljeno na hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku te je tako postalo baza za najranija književna djela o sigetskoj bitci.³² S kraja 16. stoljeća valja istaknuti još i pjesmu *Vazetje Sigeta grada* zadarskog pjesnika Brne Karnarutića, objavljenu 1580-ih u Veneciji. Pjesma je napisana pod utjecajem Marulićeve *Judite* i temeljena na Črnkovom spisu, a Karnarutić ju je posvetio Juraju IV. Zrinskom.³³ Ova, ali i druge umjetničke reprezentacije sigetske bitke, kako iz tako i izvan Hrvatske, služile su kao podsjetnik Europi na osmansku opasnost.³⁴

Tijekom 17. stoljeća očuvanje sjećanja na Zrinskog nastavili su ponajviše njegovi potomci. Godine 1651. njegov praunuk Nikola VII. Zrinski objavio je u Beču svoj ep *Adriai tengernek Syrenaia*, često smatran vrhuncem mađarske barokne književnosti. Ep je devet godina poslije Nikolin brat Petar preveo s mađarskog na hrvatski i objavio u Veneciji pod naslovom *Adrianskoga mora sirena*. Ovaj ep, u kojem se tematizira opsada Sigeta, nije samo iznimno literarno postignuće, nego je i poslužio da se učvrsti herojski narativ o Zrinskom.

²⁹ Szabolcs Varga, *Europe's Leonidas: Miklós Zrínyi, Defender of Szigetvár (1508–1566)*, prev. David Robert Evans (Budimpešta: Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, 2016), 249.

³⁰ Gábor Tüskés, „The Memory of the 1566 Siege of Sziget and of Miklós Zrínyi in Hungarian Literary Tradition,” u *The Battle for Central Europe: The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrínyi*, ur. Pál Fodor (Leiden: Brill, 2019), 447–449.

³¹ Damir Karbić, „The Memory of Nicholas IV of Zrin and the Battle of Szigetvár in Croatia and the Balkans,” u *The Battle for Central Europe: The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrínyi*, ur. Pál Fodor (Leiden: Brill, 2019), 512.

³² Isto, 512–516; Tüskés, „The Memory,” 453–455; Josip Bratulić, „Matija Mesić i kult Zrinskih i Frankopana,” u *Matija Mesić: Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Mato Artuković (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1997), 39.

³³ Anđelko Mijatović, *Obrana Sigeta: o 420. obljetnici: (1566.–1986.)*, 2. izd. (Zagreb: Školska knjiga, 2010), 116–117.

³⁴ Osim Črnkovog zapisa, legenda o Zrinskom u Europi je proširena zbirkom proze, pjesama i epigrama o opsadi *De Zigaret, Hungariae propugnaculo* (naručitelj zbirke bio je Juraj IV. Zrinski) i djelom ugarskog povjesničara Miklósa Istvánffyja *Historiarum de rebus Ungaricis*, objavljenog 1622. godine. Vidi u: Varga, *Europe's Leonidas*, 249–251.

Tako je osmanski napad na Siget predstavljen kao Božja kazna za ugarske grijehe koje je junak Zrinski skupio svojom žrtvom. Nadalje, poraz branitelja Sigeta predstavljen je kao dugoročna pobjeda jer njime započinje kraj osmanske dominacije u Ugarskoj.³⁵ Ep je kao i Črnkov zapis stoljeće ranije inspirirao druga književna djela, najpoznatija od kojih su *Trublja slovinska* dubrovačkog pjesnika Šiška Menčetića i spjev *Odiljenje sigetsko* polihistora Pavla Rittera Vitezovića.³⁶ Nakon učvršćenja kulta Zrinskog među elitnim slojevima društva, tijekom 18. stoljeća mit se plasira i među širom populacijom. Ovo je učinjeno djelovanjem franjevac Filipa Grabovca i Andrije Kačića Miošića, odnosno njihovim djelima *Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti arvackoga* i *Razgovor ugodni naroda slovinskog*, koji su u svojim poučnim prozama opjevali i sigetsku bitku.³⁷

Za vrijeme 19. stoljeća predvodnici novih nacionalnih pokreta u Srednjoj Europi, pa tako i u hrvatskim zemljama, prepoznali su Nikolu Šubića Zrinskog kao savršenog nacionalnog heroja. U hrvatskim zemljama 60-ih godina 19. stoljeća, nakon pada neoapsolutizma i obnove ustavnosti, oblikuju se moderne političke ideologije te nastaju moderne verzije nacionalnih mitova. Mit *predziđa kršćanstva* učvršćen je, i prilagođen trenutnoj političkoj situaciji, ranije spomenutom proslavom obljetnice bitke na Grobničkom polju 1862., no pravi vrhunac mitologizacija je doživjela 1866. godine prilikom proslave 300. obljetnice sigetske bitke.

U organiziranju proslave obljetnice sudjelovale su brojne istaknute ličnosti tadašnjeg hrvatskog javnog života, kao i važne nacionalne institucije poput Matice hrvatske. Svečana proslava krajem studenog uključivala je uprizorenje drame o životu Nikole Šubića Zrinskog (prijevod historijske tragedije *Zriny* njemačkog autora Theodora Körnera), svečanu misu u Zagrebačkoj katedrali, svečani objed i koncert u Glazbenom zavodu. Također, prilikom proslave zagrebački Novi trg preimenovan je u Trg Nikole Šubića Zrinskog, poznatiji kao Zrinjevac, te je na tom istom trgu podignut privremeni spomenik sigetskom junaku.³⁸ Osim ove proslave, tijekom cijele godine izdavani su razni prilozi koji su slavili život i djelo Zrinskog te značaj sigetske bitke. Najistaknutiji bio je doprinos Matice hrvatske u nakladništvu koje su izdana dva sveska, zajedničkog naziva *Sievka Zrinjske zvijezde*, koja obilježavaju obljetnicu. Prvi svezak bila je znanstvena biografija Nikole Šubića Zrinskog iz pera Matije Mesića, tada potpredsjednika Matice, a drugi, s predgovorom Vatroslava Jagića, zbirka pjesama Ivana Trnskog i Vladislava Vešića o opsadi Sigeta. Uz njih, svoje pjesničke priloge o sigetskoj bitci 1866. objavili su i Ivan Kukuljević Sakcinski, Ivan Dežman, Stjepan Ilijašević, Petar Preradović i brojni drugi.³⁹

³⁵ Tüskés, „The Memory,” 461–464.

³⁶ Karbić, „The Memory,” 517–518; Mijatović, *Obrana Sigeta*, 117–119.

³⁷ Mijatović, *Obrana Sigeta*, 119.

³⁸ Obljetnica se osim Zagreba obilježavala i u Karlovcu, Varaždinu i Beču gdje ju je proslavilo Slavonsko pjevačko društvo. Za detaljan opis proslave 300. obljetnice sigetske bitke vidi: Mijatović, *Obrana Sigeta*, 120–126.

³⁹ Bratulić, „Matija Mesić i kult,” 39–41; Mijatović, *Obrana Sigeta*, 120–121.

Obrada sigetske teme i Zrinskog nastavila se u umjetnostima, glazbenoj i likovnoj, i historiografiji do kraja stoljeća. Po pitanju glazbene umjetnosti vrhunac zasigurno predstavlja opera *Nikola Šubić Zrinski* skladatelja Ivana pl. Zajca, praizvedena u Zagrebu 1876. godine. Zajčevo remek-djelo, za koje je libreto napisao pjesnik Hugo Badalić, a najpoznatiju pjesmu *U boj!* filozof Franjo Marković, kroatizirana je verzija ranije njemačke Körnerove tragedije, no unatoč svom transnacionalnom porijeklu ubrzo je postala simbol hrvatskog domoljublja.⁴⁰ Uz glazbenu umjetnost, mitologizacija Zrinskog provedena je i u hrvatskom slikarstvu druge polovice 19. stoljeća. Poznati umjetnici poput Ferdinanda Quiquereza i Otona Ivekovića velik dio svojih opusa su posvetili upravo historijskom slikarstvu, odnosno temama *antemurale Christianitatis* i povijesti obitelji Zrinskih.⁴¹ Doprinos učvršćivanju kulta Zrinskog dala je i hrvatska historiografija. Povjesničari poput Matije Mesića, Franje Račkog, Tadije Smičiklase, Vjekoslava Klaića, Ferde Šišića i Emila Laszowskog svi su se tijekom posljednjih desetljeća 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća dotakli, neki više, neki manje izravno, djelovanja „hrvatskog Leonide“. U njihovim djelima Zrinski je uglavnom prikazan kao idealan velikaš, odan habsburškom kralju i plemićkom načinu odnošenja. Iako su razmatranja nacionalnosti i etničnosti Zrinskog prisutna, ona su najčešće u drugom planu kao i predodžba da Zrinski svojom smrću brani svoju domovinu. Na prvom mjestu on brani svoju obitelj, onda svog kralja, onda kršćanstvo i Europu, i tek onda svoju domovinu.⁴² Premda u historiografiji mitologizacija Zrinskog možda i nije bila tako eksplicitna kao u umjetnosti ili politici, sigetski je junak još uvijek do kraja 19. stoljeća „kanoniziran“ i pretvoren u romantizirani nacionalni ideal požrtvovanog kršćanskog ratnika.⁴³

Trebalo bi imati na umu da mitologizacija Zrinskog tijekom 19. stoljeća nije ostvarena isključivo u hrvatskim zemljama. Mađarski,⁴⁴ nje-

⁴⁰ Mijatović, *Obrana Sigeta*, 133; Varga, *Europe's Leonidas*, 151; Bratulić, „Matija Mesić i kult“, 42. Za više o Zajčevoj operi vidi John Neubauer, „Zrinyi, Zriny, Zrinski“, *Neohelicon* 29 (2002): 219–234; Rozina Palić-Jelavić, „Tragovi mitologizacije u operi i/ili tragom mitologizacije opere. *Nikola Šubić Zrinski* Ivana pl. Zajca“, *Arti musices* 50/1–2 (2019): 235–258.

⁴¹ Ivekovića su tijekom školovanja na bečkoj Akademiji likovnih umjetnosti prozvali „Zrinjimaler“. Za svrhe ovog rada potrebno je istaknuti sljedeće Ivekovićeve slike: *Nikola Zrinski pred juriš iz Sigeta* (1890), *Provala Nikole Zrinskog iz Sigeta* (1899), *Zrinski i Sokolović u Sigetu* (1899). U slučaju Quiquereza treba istaknuti njegovu sliku *Antemurale Christianitatis* (1892.). Vidi u: Mijatović, *Obrana Sigeta*, 131–132.

⁴² Nataša Štefanec, „Zrinski Family in the Croatian Historiographical Discourse. A Case-Study in the Construction of National Identity“, u *Militia et Litterae: Die beiden Nikolaus Zrinyi und Europ: Tagungsband*, ur. Wilhelm Kühlmann, Gábor Tüskés i Sándor Bene, (Tübingen: Max Niemayer Verlag, 2009), 396–397.

⁴³ Tuskes, 469.

⁴⁴ Za pregled mađarske mitologizacije Zrinskog od 19. stoljeća nadalje vidi: Varga, *Europe's Leonidas*, 239–257; Mijatović, *Obrana Sigeta*, 139–156; Márton Szilágyi, „Rekanonizacija Nikole Zrinskog u mađarskoj književnosti s kraja 18. i početka 19. stoljeća“, u *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj*

mački⁴⁵ i, djelomično, slovački⁴⁶ nacionalni pokreti uklapali su Zrinskog u vlastite tradicije *antemurale* mita i predstavljali ga kao simbola nacionalne otpornosti i požrtvovnosti. Suprotno tome, kult Zrinskog nikad nije uživao među drugim južnoslavenskim narodima. Jedina dva devetnaestostoljetna rada o Zrinskom u Srbiji su slabo poznata pjesma srijemskog političara Jovana Subotića *Zrinska poputnica* i drama Matije Bana *Knez Nikola Zrinski*. Kao što vidimo, čak i ove rijetke pojave kulta Zrinskog u srpskoj kulturi 19. stoljeća u bliskom su dodiru s hrvatskim kulturnim miljeom, preko Bana, rođenog Dubrovčanina, ili preko Subotića, zastupnika u Hrvatskom saboru. Slična situacija odigrala se i u Bosni gdje se tema Zrinskog otvara nakon habsburške okupacije 1878. godine. I tamo su radove o Zrinskom uglavnom poticali hrvatski političari i umjetnici, često s ciljem isticanja hrvatsko-bosanskog bratstva, ali jednako tako često ne nailazeći na ikakav odjek u javnosti.⁴⁷

Iako ni u hrvatskoj javnosti mit o Zrinskom nije bio neprikosnoven,⁴⁸ zbog poveznica s katolicizmom i predodžbom nacionalne žrtve bilo mu se teško oduprijeti. Do početka 20. stoljeća kult sigetskog junaka u potpunosti je naturaliziran, a sam Zrinski je zauzeo jedno od vodećih mjesta u hrvatskom nacionalnom panteonu. Preporod mita *predziđa* tijekom prvih godina Republike Hrvatske doveo je i do preporoda mita o Nikoli Šubiću Zrinskom. Danas se taj mit čuva u nacionalnim udžbenicima povijesti, radom institucija poput Matice hrvatske i društava poput Braće Hrvatskoga Zmaja, ali i hrvatskih povjesničara koji svojim radovima promiču nacionalnu stvar čime se nastavlja višestoljetna spona između historiografije i nacionalnih mitova.⁴⁹

i mađarskoj povijesti, ur. Sándor Bene, Zoran Ladić, Gábor Hausner (Zagreb: Matica hrvatska, 2012), 481–491; Péter Hajdu, „Uskrsnuće sigetskog junaka (Mikszath i njegov roman *Nova Zrinijada*)”, u *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Sándor Bene, Zoran Ladić, Gábor Hausner (Zagreb: Matica hrvatska, 2012), 491–501.

⁴⁵ Za Zrinskog u njemačkom imaginariju vidi: Mijatović, *Obrana Sigeta*, 109–110; Neubauer, „Zrinyi, Zriny, Zrinski”, 219–234; Kálmán Kovács, „Zrinyi: National Recycling(s) of a Hybrid Material (1566–2000)”, u *History as a Foreign Country: historical imagery in the South-Eastern Europe*, ur. Zrinka Blažević, Ivana Brković i Davor Đukić (Bonn: Boubier Verlag, 2015), 83–100.

⁴⁶ Mala slovačka delegacija je čak bila prisutna na proslavi obljetnice sigetske bitke u Zagrebu 1866. godine. Za više o Zrinskom u slovačkoj kulturi vidi: Mijatović, *Obrana Sigeta*, 143–163.

⁴⁷ Karbić, „The Memory”, 518–520.

⁴⁸ Ante Starčević bio je iznimno protiv mitologiziranja Zrinskog jer je smatrao da je Zrinski svojom žrtvom obranio ne Hrvatsku, nego neprijatelja Hrvatske, tj. Beč i Habsburgovce. Prema tome, Starčevićevi idealni nacionalni heroji bili su protagonisti Zrinsko-frankopanske urote. Vidi u: Žanić, „Simbolični identitet”, 175; Karbić, „The Memory”, 520.

⁴⁹ Štefanec, „Zrinski Family”, 401–402.

Poveznica historiografije i nacionalnih mitova jasno je vidljiva na primjeru hrvatskog devetnaestostoljetnog povjesničara Matije Mesića. Mesić pripada prvoj generaciji modernih hrvatskih povjesničara koji su početkom druge polovice 19. stoljeća proveli poznanstvenjenje hrvatske historiografije. Mirjana Gross uočava tri glavna uzroka ovog poznanstvenjenja. Na prvom mjestu to je utjecaj novonastalih nacionalnih ideologija na pisanje povijesti, odnosno vjerovanje da se istraživanjem prošlosti otkriva putokaz za djelovanje u sadašnjosti. Drugi uzrok bio je razvoj europske, ponajviše njemačke, historiografije. Objavljivanjem serije *Monumenta Germaniae Historica* i uspostavljanjem znanstvene metode Leopolda Rankea njemačka historiografija utrla je put razvoju ostalih europskih historiografija, uključujući i hrvatsku. Treći razlog bila je politička situacija u hrvatskim zemljama, pogotovo nakon propasti pokušaja sjedinjenja kontinentalne Hrvatske i Dalmacije i Istre nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine.⁵⁰ Sukladno tome, oslanjajući se na raniju tradiciju hrvatske eruditske historije Ivana Lučića, glavni zadaci nove, znanstvene hrvatske historiografije druge polovice 19. stoljeća bili su razvoj nacionalne svijesti i borba za hrvatsku autonomiju.⁵¹

Predvodnici ovog procesa poznanstvenjenja nerijetko su bili istaknuti pojedinci i javne ličnosti, takozvani „nacionalni očevi“. Kako bi se postalo „ocem“ bilo je potrebno ili napisati sintezu nacionalne povijesti, koja potom ulazi u nacionalni kanon, ili sudjelovati u konstrukciji nacionalnih heroja i uzora ili pak doprinijeti radu novoosnovanih nacionalnih institucija i ustanova. „Očevi“ su također morali prihvatiti nove metodološko-teorijske inovacije poput kritike izvora i objavljivanja građe, a često su se znali angažirati i kao političari.⁵² Neki od istaknutijih primjera „očeva“ hrvatske historiografije 19. stoljeća zasigurno su Ivan Kukuljević Sakcinski, zaslužan za institucionalizaciju, i Franjo Rački, zaslužan za profesionalizaciju hrvatske historijske znanosti. Uz njih tijekom ranih dana moderne hrvatske historiografije važan doprinos dali su još Bogoslav Šulek i Šime Ljubić, ali i svećenik i povjesničar Matija Mesić.⁵³

Matija Mesić rođen je 1826. godine u Brodu na Savi, danas Slavonskom Brodu. Pučku školu završio je u rodnom gradu nakon čega odlazi u gimnaziju i kasnije biskupsko sjemenište u Požegi. Pohađanje biskupskog sjemeništa nastavlja u Zagrebu u koji dolazi na poziv svog ujaka Stjepana Ilijaševića. Nakon

⁵⁰ Mirjana Gross, *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja* (Zagreb: Novi liber: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 1996), 172–175.

⁵¹ Mirjana Gross, „Hrvatska historiografija u vrijeme otvaranja zagrebačkog sveučilišta“ u *Matija Mesić: Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Mato Artuković (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1997), 25.

⁵² Stefan Berger, *Historiografija, nacionalizam i identitet: komparativne i transnacionalne perspektive*, prir. i prev. Michael Antolović (Zagreb: Srednja Europa, 2024), 19–30.

⁵³ Gross, *Suvremena historiografija*, 176–177; Gross, „Hrvatska historiografija,” 26–27.

školovanja u Banskoj Hrvatskoj, studij teologije je upisao i završio u Beču, a kasnije je i doktorirao geografiju i povijest u Pragu. Unatoč svom statusu „oca“ hrvatske nacionalne historiografije, za Mesićevo oblikovanje ključne su bile transnacionalne veze s češkim (najznačajniji od kojih su František Palacký i Pavel Jozef Šafárik) te austrijskim povjesničarima koje je izgradio tijekom studija. Nakon studiranja, u međuvremenu zaređeni Mesić, zapošljava se u zagrebačkoj gimnaziji gdje postaje profesor povijesti i geografije. Tijekom sljedećih nekoliko desetljeća Mesić je izvršavao funkcije saborskog zastupnika, potpredsjednika i kasnije predsjednika Matice hrvatske, ravnatelja Pravoslavne akademije te prvog rektora Sveučilišta u Zagrebu. Također, na istom je Sveučilištu, na Mudroslovnom, danas Filozofskom fakultetu, izabran za prvog redovitog profesora hrvatske povijesti.⁵⁴ Uz svoj rad pri važnim nacionalnim institucijama, Mesić je ostao poznat kao prevoditelj brojnih stranih udžbenika povijesti i geografije, izdavač izvora za hrvatsku kasnosrednjovjekovnu i ranonovovjekovnu povijest te autor historiografskih radova i rasprava. U svojim radovima fokusirao se na hrvatsku povijest kraja 15. i početka 16. stoljeća, odnosno od smrti Matije Korvina 1490. do Mohačke bitke 1526. godine, čime je prvi u hrvatskoj historiografiji znanstveno obradio ovo turbulentno i tranzicijsko razdoblje.⁵⁵ Iznimku predstavlja njegova biografija Nikole Šubića Zrinskog objavljena 1866. godine povodom obilježavanja 300. obljetnice sigetske bitke. Iako je sam autor bio nezadovoljan svojim radom, hrvatska javnost bila je oduševljena biografijom svog omiljenog junaka što se vidi i po činjenici da je Mesićeva knjiga postala temelj za brojne umjetničke reprezentacije Zrinskog do kraja 19. stoljeća.⁵⁶

Život Nikole Zrinskog sigetskog junaka, objavljen u izdanju Matice hrvatske, kroz 15 poglavlja i više od 300 stranica tematizira porijeklo, život i djelovanje „hrvatskog Leonide“. Najveći dio knjige, gotovo četvrtinu, očekivano zauzima opis sigetske bitke, ali je nekoliko poglavlja također posvećeno i pregledu povijesti Zrinskih, odnosno Šubića do 16. stoljeća. Iako se Mesićev narativ fokusira na iznošenje informacija, a ne interpretacija,⁵⁷ suptilna mitologizacija Zrinskog ipak je odrađena uklapanjem njega, i njegove obitelji, u narativ *predziđa*.

Najprije Mesić od plemićke obitelji Šubić/Zrinski čini sinegdohu *pars pro toto* za cijelu hrvatsku naciju. Povijest Hrvatske izjednačuje se s poviješću Zrinskih. Njihov poraz gubitak je, a njihova pobjeda dobitak za cijelu hrvatsku naciju. Njihove vrijednosti bezvremenske su vrijednosti hrvatske nacije bilo to

⁵⁴ Za biografiju Mesića vidi: Stjepan Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918.*, sv.1 (Zagreb: Matica hrvatska, 1992), 81–88; Mica Orban, „Biografija i bibliografija Matije Mesića,“ u *Matija Mesić: Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Mato Artuković (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1997), 7–24.

⁵⁵ Tomislav Raukar, „Matija Mesić – istraživač hrvatske povijesti u doba Jagelovića,“ u *Matija Mesić: Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Mato Artuković (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1997), 31.

⁵⁶ Sam je autor za knjigu rekao da „ne ima jedinstva ni ljepote oblika“, no Franjo Rački ju je ipak nahvalio i predstavio kao nešto najbolje napisano o Zrinskom ikad. Vidi u: Antoljak, *Hrvatska historiografija*, 86.

⁵⁷ Štefanec, „Zrinski Family,” 397.

u 13. 16. ili 19. stoljeću. Mesić opisuje političku situaciju u hrvatskim zemljama 14. stoljeća na sljedeći način:

„Nu pokorenje Mladenovo povuče za sobom još i drugu mnogo važniju posljedicu, koja se je već neposredno ticala sve hrvatske zemlje. Imajući naime Karlo Robert u svojoj vlasti onoga muža (Mladen II. Šubić, nap. a.), koji je dosele najviše moći imao u Hrvatskoj i Dalmaciji, odvaži se on taknuti ustav hrvatske svoje kraljevine takovin načinom, kao što se prije njega nije usudio učiniti nijedan između kraljevah ugarsko-hrvatskih.“⁵⁸

Poraz hrvatskog bana Mladena II. Šubića uzrok je napada kralja Karla Roberta na hrvatsku autonomiju. Drugim riječima, slabiji Zrinski znače slabiju Hrvatsku. Važno je napomenuti da se poraz Mladena II. nije dogodio tijekom njegove obrane hrvatskih zemalja od vanjskih neprijatelja, nego uslijed unutarnjih sukoba između Šubića i slavonskog bana Ivana I. Iz tog zaključujemo da Mesić čak i osobnu povijest obitelji Zrinski – nadmetanje Mladena II. za dominaciju u hrvatskim zemljama i njegov konačni poraz – izjednačuje s hrvatskom poviješću. Na isti način predstavljena je i osobna povijest Nikole Šubića Zrinskog:

„Tim, što se Zrinjski odrekao banske časti, nije on izčeznuo iz naše poviesti. I poslje toga nalazimo mi njega u našoj zemlji, gdje bud privatne svoje poslove uredjuje, bud za obću korist radi; pak i ono njegovo djelovanje, koje pada izvan medjah domovine naše, zaslužuje s mnogo razlogah svoje miesto u poviesti naroda našega.“⁵⁹

Čak i nakon što prestaje biti hrvatski ban, i kad djeluje izvan hrvatskih granica, Zrinski ne silazi s pozornice hrvatske nacionalne povijesti. On i njegovi predci *jesu* hrvatska povijest, odnosno hrvatska država i nacija.

Uz izjednačavanje Zrinskih i Hrvatske, Mesić ovu plemićku obitelj izjednačuje s predodžbom predziđa kršćanstva. Najznačajnija karakteristika obitelji Zrinski njihova je uloga branitelja hrvatskih zemalja, Europe i cijelog kršćanstva. U prvom poglavlju knjige „Njekoliko riečih o djedovih Nikole Zrinjskoga“ Mesić na sljedeći način opisuje ulogu Šubića/Zrinskih tijekom tatarske provala u 13. stoljeću:

„O junačke prsi i uzvišenu oduševljenost Hrvatah razbi se sva jarost i bje-snilo mongolsko. Oni spasiše svoju zemlju, oslobodiše kralja, odvrtiše od svieta kršćanskoga groznu pogibelj, pred kojom je zabrinut za sve što mu je bilo sveto drhtati morao. Med junacima pako i plemenitim rodoljubi, kojima je poviest vienac slave splela zbog toga djela svjetovne upravo važnosti, sjaje ime Stjepka Šubića Bribirskoga.“⁶⁰

Kao što je ranije spomenuto, povezivanje motiva *antemurale Christianitatis* s tatarskim provalama u 13. stoljeću uobičajena je praksa u 19. stoljeću kada osmanska opasnost više ne postoji i kada se profiliraju novi nacionalni

⁵⁸ Matija Mesić, *Nikola Zrinjski sigetski junak* (Zagreb: Troškom Matice ilirske, 1866), 6–7.

⁵⁹ Isto, 171.

⁶⁰ Isto, 1–2.

neprijatelji, u ovom slučaju Mađari. Mesić opisuje Hrvate koji djelom „svjetovne upravo važnosti“ zaustavljaju divlje mongolsko napredovanje i spašavaju Hrvatsku, kralja, ali i cijelo kršćanstvo. Jedan od istaknutijih branitelja je i Stjepko Šubić čija će obitelj u narednim stoljećima ispunjavati funkciju štita Europe. Preseljenje obitelji na južne obronke Zrinske gore u 14. stoljeću za Mesića je najvažnija prekretnica u povijesti Zrinskih zbog koje su se ubrzo našli na udaru nove istočnjačke prijetnje – prijeteećeg islamskog Osmanskog Carstva. I dok se obiteljski teritoriji i glavni neprijatelj mijenjaju, njihova „velika zadaća“ obrane prvo hrvatskih, a onda i ostalih kršćanskih zemalja ostaje ista. Mesić u najranijim bitkama protiv Osmanlija, Krbavskoj bitci i bitci kod Jajca, ponovno pronalazi Zrinske koji žrtvujući sebe neumorno ispunjavaju „sudbinu“ svoje obitelji.

Najpoznatiji član obitelji Zrinski, i glavna tema Mesićeve knjige, savršeno se uklapa u obiteljsku „sudbinu“. Utjecaj obitelji na razvoj junaštva kod Nikole Šubića Zrinskog vidljiv je u sljedećem citatu:

„Ako primjer njegova oca i nije bio sasvim podoban da to čuvstvo u njemu uzpali, zato su ga drugi plemeniti uzori junačtva i požrtvovanja uznosili; budna svijest, da je potomkom mogućih i slavnih Šubićah, kripila je duh njegov i poticala ga, da se primakne slavi njihovoj.“⁶¹

Zrinski uzore za svoja buduća slavna djela ne mora tražiti nigdje drugdje nego među svojim predcima, čiju će tradiciju obrane hrvatskih zemalja i sam nastaviti. Njegov lik utjelovljuje ideju *predziđa kršćanstva*. Nakon što postaje hrvatski ban, Nikola Šubić Zrinski si za glavnu zadaću uzima „pobijanje turske sile“, namjera za koju je „već tada mnogu vještinu pokazivao.“ Između osmanskih i kršćanskih vojski često se uspostavlja binarna opozicija kako bi se naglasile razlike ove dvije suprotstavljene strane. Dok su kršćanski vojnici opisani kao „sokolovi“, „lavovi“, i „junaci“, a glavni kršćanski zapovjednik Zrinski kao hrabar i odlučan (mnogi kršćanski zapovjednici su opisani kao nesposobni kako bi se krivnja za osmanske uspjehe i osvajanja prebacila na njih), Osmanlije su prikazani kao nemarni, slijepi sluge svojih gospodara koji bogatim obećanjima pokušavaju kupiti predaju kršćanske vojske. Također, često se ističe i kako se Osmanlijama ne može vjerovati, bilo po pitanju poštivanja primirja ili pravila ratovanja. Brojne bitke Zrinskog protiv Osmanlija, nekad u obrani vlastitih posjeda, nekad u obrani cijelog kraljevstva, učvršćuju ideju o njemu kao štitu Europe, dok se njegove pobjede slave kao pobjede cijelog kršćanstva. Kao glavna težnja Zrinskog, težnja kojoj su podređeni svi drugi planovi i namjere, ističe se želja da se kršćanstvo obrani od osmanske opasnosti. Zato je na Saboru u Požunu 1563. godine Zrinski jedan od rijetkih koji zastupaju obnovu rata protiv Osmanlija:

„Ne traži od Tebe, prejasni kralju (Maksimilijan II. Habsburški, nap. a.), svijet kršćanski, da se okaljaš griehom kakovim, nego da ponajprije spasiš zemlju svoje ugarske krune, tim pako da ujedno zajamčiš slobodu Njemačke i ciele Europe. Gdje ćeš naći dostojniju i uzvišeniju zadaću!“⁶²

⁶¹ Isto, 51.

⁶² Isto, 201.

Ponovno uočavamo da se obrana Ugarskog Kraljevstva izjednačuje s obranom Europe i cijelog kršćanstva te opisuje kao zadaća, najdostojnija i najuzvišenija. Na kraju je do rata s Osmanlijama ipak došlo, ali ne u okolnostima koji bi odgovarali kršćanima, nego u korist osmanske vojske. Konačan okršaj Zrinskog i njegovih vječnih neprijatelja odigrao se 1566. godine kod Sigeta.

Opis same opsade Sigeta, i žrtve Zrinskog, obiluje biblijskim motivima. Ovi motivi uključuju: izdajicu Antuna Mlečanina koji „za sramotnu plaću izdade što je izdati mogao“, tri iskušenja koja Sulejman šalje u utvrdu kako bi slomio otpor branitelja (prvo nudi Zrinskom Hrvatsko Kraljevstvo ako se preda, onda ucjenjuje Zrinskog sa životom njegova sina Juraja, i na kraju nudi sigetskoj posadi bogate nagrade ako napuste utvrdu), silnu habsburšku vojsku u blizini Sigeta koja je odlučila ostaviti Zrinskog i njegovu posadu da umru, i opise herojske obrane kršćanskih vitezova kao „čudesa“. Kada ovim motivima iz opisa bitke za Siget dodamo teleološko shvaćanje uloge Zrinskog, odnosno činjenicu da mu je „sudećeno“ da se žrtvuje kod Sigeta za spas Europe i kršćanstva, otkrivamo Mesićevu mesijansku konstrukciju Zrinskog. Sakralizacija, odnosno mesijanizacija nacionalnih heroja česta je pojava u Europi 19. stoljeća, pogotovo među klerikalnim autorima kojima i sam Mesić pripada. Da je Zrinski predestiniran za velika djela vidimo i u sljedećem citatu u kojem se opisuje situacija nakon velike osmanske pobjede na rijeci Uni:

„I oni junaci, što jih je Nikola oko sebe sabirao, bijahu sokolovi iz istog gnjezda. Zato mogaše Nikoli u dušu šaptati tajna slutnja: s takovimi ćeš vitezovi i ti tvoriti divna čudesa!“⁶³

Cijeli život Zrinskog je naizgled vodio do bitke za Siget u kojoj on konačno ispunjava svoju zadaću *antemurale Christianitatis*, dajući život za spas domovine i kršćanstva. Zaključno, Matija Mesić svoj je prikaz Nikole Šubića Zrinskog uklopio u dominantni narativ Hrvatske kao *predziđa kršćanstva*. Postavljanjem znaka jednakosti između obitelji Zrinski i Hrvatske, te potom između obitelji Zrinski i *antemurale Christianitatis*, zapravo se izjednačuju pojmovi hrvatske nacije i predziđa kršćanstva. Personifikacija ove predodžbe i nasljednik obiteljske „velike zadaće“ sigetski je junak Nikola Šubić Zrinski. Njegova mesijanska ličnost predstavlja ideal kršćanskog ratnika i požrtvovnog borca za nacionalno ostvarenje. Mesić pretvaranjem Zrinskog u nacionalnog heroja i personifikaciju *antemurale* mita unutar okvira nove znanstvene historiografije 19. stoljeća razotkriva neraskidivu, ali često i skrivenu, sponu između mita i povijesti.

Zaključak

Kao politički mit *antemurale Christianitatis* koristi se još od srednjeg vijeka, a svoj vrhunac doživljava u 19. stoljeću uslijed izbijanja europskih nacionalnih pokreta. Mit *predziđa* koristi se kako bi se izvana definirao nacionalni teritorij, kao i glavna prijetnja, te kako bi se iznutra objasnio simbolički identitet nacije. Za vrijeme hrvatskog nacionalnog pokreta u 19. stoljeću razni intelektualci,

⁶³ Isto, 206.

političari i umjetnici promovirali su mit kako bi izgradili te potom učvrstili nacionalnu svijest. Središnju ličnost hrvatskog mita *predziđa* predstavlja Nikola Šubić Zrinski, šesnaestostoljetni vojskovođa i legendarni branitelj sigetske utvrde pred naletom osmanske vojske 1566. godine. Proslava 300. obljetnice te bitke, osim što je pomogla pokrenuti hrvatsku Zrinimaniju u drugoj polovici 19. stoljeća, rezultirala je i stvaranjem prve moderne znanstvene biografije „hrvatskog Leonide“.

Knjiga Matije Mesića, jednog od „očeva“ hrvatske nacionalne povijesti, *Život Nikole Zrinjskog sigetskog junaka* spojila je povijest i mit u jedno koherentno djelo nacionalnog značaja. Mesićev Zrinski, hrabar, pobožan i požrtvovan, pretvoren je u idealan nacionalni uzor u kontekstu hrvatskog 19. stoljeća. Ovo mitologiziranje nije greška, već ključno obilježje moderne historiografije koja unatoč svojim pretenzijama na znanstvenost i objektivnost ne uspijeva pobjeći od svojih društvenih, političkih i ideoloških implikacija.

Bibliografija

Izvori

Mesić, Matija. *Nikola Zrinjski sigetski junak*. Zagreb: Troškom Matice ilirske, 1866.

Literatura

Antoljak, Stjepan. *Hrvatska historiografija do 1918*. Sv. 1. Zagreb: Matica hrvatska, 1992.

Baar, Monika. *Historians and Nationalism: East-Central Europe in the Nineteenth Century*. New York: Oxford University Press, 2010.

Berezhnaya, Liliya, Heidi Hein-Kircher. „Constructing a Rampart Nation: Conceptual Framework.” U *Rampart Nations: Bulwark Myths in East European Multiconfessional Societies in the Age of Nationalism*, ur. Liliya Berezhnaya i Heidi Hein-Kircher, 3–30. New York: Berghahn Books, 2019.

Berger, Stefan. *Historiografija, nacionalizam i identitet: komparativne i transnacionalne perspektive*. Priredio i preveo Michael Antolović. Zagreb: Srednja Europa, 2024.

_____. „On the Role of Myths and History in the Construction of National Identity in Modern Europe.” *European History Quarterly* 39/3 (2009): 490–502.

Blažević, Zrinka. „The Image of the Wall. The Antemurale Christianitatis Myth from an Imagological Perspective.” U *National Stereotyping, Identity Politics, European Crisis*, ur. Jürgen Barkhoff i Joep Leerssen, 160–172. Leiden: Brill, 2021.

Bottici, Chiara. *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Bratulić, Josip. „Matija Mesić i kult Zrinskih i Frankopana.” U *Matija Mesić: Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Mato Artuković, 39–46. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1997.

Gross, Mirjana, Agneza Szabo. *Prema hrvatskom građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*. Zagreb: Globus, 1992.

Gross, Mirjana. „Hrvatska historiografija u vrijeme otvaranja zagrebačkog sveučilišta.” U *Matija Mesić: Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Mato Artuković, 25–30. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1997.

_____. *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja*. Zagreb: Novi liber: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 1996.

Hajdu, Péter. „Uskrsnuće sigetskog junaka (Mikszath i njegov roman *Nova Zrinijada*).” U *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Sándor Bene, Zoran Ladić, Gábor Hausner, 491–501. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.

Karbić, Damir. „The Memory of Nicholas IV of Zrin and the Battle of Szigetvár in Croatia and the Balkans.” U *The Battle for Central Europe: The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrinyi*, ur. Pál Fodor, 509–521. Leiden: Brill, 2019.

Kolstø, Pål. „Antemurale Thinking as Historical Myth and Ethnic Boundary Mechanism.” U *Rampart Nations: Bulwark Myths in East European Multiconfessional Societies in the Age of Nationalism*, ur. Liliya Berezhnaya i Heidi Hein-Kircher, 347–474. New York: Berghahn Books, 2019.

Kovács, Kálmán. „Zrinyi: National Recycling(s) of a Hybrid Material (1566–2000).” U *History as a Foreign Country: historical imagery in the South-Eastern Europe*, ur. Zrinka Blažević, Ivana Brković i Davor Dukić, 83–100. Bonn: Boubier Verlag, 2015.

Matić, Tomislav. „Porijeklo termina „Antemurale Christianitatis” u kontekstu protuosmanske propagande 15. stoljeća.” U *Antemurale Christianitatis – Crkva i društvo na području Središnje Hrvatske krajem 15. i početkom 16. stoljeća*, ur. Tomislav Matić i Stipica Grgić, 127–143. Zagreb: Sisačka biskupija; Hrvatsko katoličko sveučilište; Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2021.

Mijatović, Anđelko. *Obrana Sigeta: o 420. obljetnici: (1566.–1986.)*, 2. izd. Zagreb: Školska knjiga, 2010.

Neubauer, John. „Zrinyi, Zriny, Zrinski.” *Neohelicon* 29 (2002): 219–234.

Orban, Mica. „Biografija i bibliografija Matije Mesića.” U *Matija Mesić: Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Mato Artuković, 7–24. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1997.

Palić-Jelavić, Rozina. „Tragovi mitologizacije u operi i/ili tragom mitologizacije opere. Ni-

kola Šubić Zrinjski Ivana pl. Zajca.“ *Arti musices* 50/1–2 (2019): 235–258.

Raukar, Tomislav. „Matija Mesić – istraživač hrvatske povijesti u doba Jagelovića.“ U *Matija Mesić: Prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Mato Artuković, 31–38. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1997.

Szilágyi Márton. „Rekanonizacija Nikole Zrinskog u mađarskoj književnosti s kraja 18. i početka 19. stoljeća.“ U *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Sándor Bene, Zoran Ladić, Gábor Hauser, 481–491. Zagreb: Matica hrvatska, 2012.

Srodecki, Paul. „*Antemurale*-Based Frontier Identities in East Central Europe and their Ideological Roots in Medieval/Early Modern Alterity and Alienity Discourses.“ U *Collective Identity in the Context of Medieval Studies*, ur. Michaela Antonín Malaníková i Robert Antonín, 97–120. Ostrava: University of Ostrava, 2016.

Štefanec, Nataša. „Zrinski Family in the Croatian Historiographical Discourse. A Case-Study in the Construction of National Identity.“ U *Militia et Litterae: Die beiden Nikolaus Zrinyi und Europa: Tagungsband*, ur. Wilhelm Kühlmann, Gábor Tüskés i Sándor Bene, 391–410. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2009.

Tüskés, Gábor. „The Memory of the 1566 Siege of Sziget and of Miklós Zrínyi in Hungarian Literary Tradition.“ U *The Battle for Central Europe: The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrínyi*, ur. Pál Fodor, 447–477. Leiden: Brill, 2019.

Varga, Szabolcs. *Europe's Leonidas: Miklós Zrínyi, Defender of Szigetvár (1508–1566)*. Prevedo David Robert Evans. Budimpešta: Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, 2016.

Weiland, Kerstin. „The Origins of *Antemurale Christianitatis* Myths: Remarks on the Promotion of a Political Concept.“ U *Rampart Nations: Bulwark Myths in East European Multi-confessional Societies in the Age of Nationalism*, ur. Liliya Berezhnaya i Heidi Hein-Kircher, 31–61. New York: Berghahn Books, 2019.

Žanić, Ivo. „Simbolični identitet Hrvatske u trokutu raskrižje – predzide – most.“ U *Historijski mitovi na Balkanu*, ur. Husnija Kambe-rović, 161–203. Sarajevo: Institut za istoriju, 2003.

Croatia as *antemurale Christianitatis*: an example of the historiography of Matija Mesić

Abstract:

Today national myths serve as the foundation of national identities all over the world. *Sui generis*, golden age, sacred territory, and martyrdom myths all dominate public discourse and strengthen the feeling of national belonging. In the Croatian context today the myth of Croatia as the bulwark of Christianity (*antemurale Christianitatis*) is one of the main pillars of national identity. Alongside artists and politicians, a key contribution to constructing this myth was provided by extremely efficient mythmakers – historians. Among those historians was Matija Mesić, the first rector and full professor of Croatian history of the University of Zagreb, who combined mythmaking and historiography with his biography of Nikola IV Zrinski, the personification of the Croatian *antemurale*. That very relationship between myth and historiography is the main topic of this paper. The goal of the paper is to describe the national *antemurale* myth, in general but also in the case of Croatia, with a special focus placed on the mythologizing of the figure of Nikola IV Zrinski, and to show the unavoidable entanglement of myth and history through an analysis of Mesić's book *Nikola Zrinjski sigetski junak*.

Keywords: national myths, *antemurale Christianitatis*, Nikola IV Zrinski, historiography, Matija Mesić

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 20 2025.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XX, broj 20, 2025.

Glavna i odgovorna urednica
Marija Bišćan

Zamjenik glavne urednice
Ruben Prstec

Uredništvo
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Ivan Moškato
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Urednici pripravnici
Tita Mikulaš
Benjamin Pintarec

Redakcija
Filip Bačurin
Marija Bišćan
Adrian Filčić
Nera Kapustić
Karlo Košir
Tita Mikulaš
Ivan Moškato
Marko Perišić
Benjamin Pintarec
Ruben Prstec
Matija Pudić

Tajnik Uredništva
Marko Perišić

Recenzenti
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
dr. sc. Inga Vilogorac Brčić
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Mihovil Dabo
dr. sc. Vinko Korotaj Drača

dr. sc. Stipe Grgas
dr. sc. Branimir Janković
dr. sc. Maja Katušić
Dea Marić
dr. sc. Lidija Nikočević
dr. sc. Ana Rajković Pejić
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Luka Špoljarić
dr. sc. Peter Štih
dr. sc. Nikola Tomašegović
dr. sc. Hrvoje Tutek
dr. sc. Nada Zečević
Andrija Živković

Lektura za hrvatski jezik
Antonia Buti
Nikolina Fajt
Grgur Gržetić
Lorenia Jantolek
Nera Kapustić
Mihaela Pokrivač
Martina Prosen

Lektura za engleski jezik
Marko Perišić
Ruben Prstec
Matija Pudić

Oblikovanje
FF Press

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
d. o. o. Studio moderna

Naklada
Tiskano u 75 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa finansijski je omogućeno:

sredstvima koja je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

sredstvima dobivenim na Natječaju za studentske programe Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno zahvaljuje na finansijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest

(za: Uredništvo Pro tempore)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>